

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД**  
**«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**  
**ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

**ГРАНІ ІСТОРІЇ**  
**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ**  
**СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК**

Бахмут  
2018

**ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ  
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В. СТУСА  
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ  
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ  
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»  
КЗК «БАХМУТСЬКИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ»  
ВІДДІЛ ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ПАТ «УКРЗАЛІЗНИЦЯ»**

**БАХМУТСЬКА СТАРОВИНА  
КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ - 2018**

УДК 94 (477)

Г 77

Редакційна колегія:

Головний редактор: В. М. Докашенко, доктор історичних наук, професор  
Відповідальний секретар: В. В. Концур, кандидат історичних наук, доцент

Члени редколегії:

І. М. Г рідіна, доктор історичних наук, професор Г. П. Докашенко, доктор історичних наук, професор  
О. В. Стяжкіна, доктор історичних наук, професор  
Н. Р. Темірова, доктор історичних наук, професор  
І. Я. Тодоров, доктор історичних наук, професор С. М. Швидкий, доктор історичних наук, доцент

Члени редколегії випуску:

Г. П. Докашенко, доктор історичних наук, професор  
І. А. Корнацький, завідувач відділом обліку фондів Бахмутського краєзнавчого музею  
О. А. Смірнова, директор Бахмутського краєзнавчого музею  
Н. Р. Темірова, доктор історичних наук, професор  
І. Я. Тодоров, доктор історичних наук, професор С. М. Швидкий, доктор історичних наук, доцент

Рецензенти:

О. О. Баковецька, доктор історичних наук, Миколаївський національний університет імені В.О.Сухомлинського  
М. В. Тортіка, доктор історичних наук, Харківська державна академія культури.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації  
№ 23066-12906Р від 11.12.2017 р.

*Рекомендовано до друку вченою радою  
Горлівського інституту іноземних мов  
Протокол № 10 від 25.04.2018 р.*

Г77

Грані історії : зб. наук. праць. Спеціальний випуск - матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бахмутська старовина: краєзнавчі дослідження - 2018». - Слов'янськ, 2018. - Вип. 1(9). - 335 с.

У збірнику наукових праць розглядаються різноманітні аспекти актуальних проблем ідентичності, ментальності, самосвідомості в регіональній історії Донеччини, джерелознавчі та історіографічні проблеми, локальні аспекти економічної історії, історії повсякденності, історична біографістика та усна історія в регіональному вимірі. На платформі історико-літературного дискурсу визначається сутність історичної місії видатного поета й громадського діяча Василя Стуса.

Для науковців, викладачів, студентів, всіх, хто цікавиться історичною регіоналістикою, зокрема історією Донецького краю.

УДК 94 (477)

© Вид-во Б. І. Маторіна, 2018



## ЗМІСТ

ВІД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ.....	8
ЛИСТ-ВІТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СПІЛКИ КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ .....	9
ДЖЕРЕЛОЗНАВЧІ ТА ІСТОРИОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ... 11	
<i>Бараненко С. М.</i>	
ДВОРЯНСТВО НА ТЕРЕНАХ ДОНБАСУ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ НАУЦІ.....	11
<i>Гедьо А. В., Сергеева О. О.</i>	
РОДИННА ДОБРОЧИННІСТЬ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ - ПОЧАТОК ХХ ст.): ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС .....	13
<i>Гудзь В. В.</i>	
ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ У КОНЦЕПЦІЯХ ІСТОРИКІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ ШКОЛИ..	18
<i>Дубяга А. П.</i>	
МЕТАЛУРГІЙНІ ВИРОБНИЧІ КОМПЛЕКСИ БАХМУТСЬКОГО КРАЮ ЗА ДОБИ СЕРЕДНЬОЇ БРОНЗИ: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ .....	22
<i>Євсєєнко С. А.</i>	
ШОСТА БАХМУТСЬКА СТОРОЖА ТА ЗАСНУВАННЯ БАХМУТА (ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ).....	25
<i>Корнацький І. А.</i>	
ПІДПІЛЬНИЙ МОНАСТІР У ЗАЙЦЕВО-МИКИТІВЦІ ЗА ПОВІДОМЛЕННЯМ РАДЯНСЬКОЇ СПЕЦСЛУЖБИ 1945 РОКУ .....	31
<i>Задунайський В. В.</i>	
СОЦІАЛЬНЕ ПОХОДЖЕННЯ КОМАНДНОГО СКЛАДУ АЗОВСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКА (НА ПРИКЛАДІ РЕЄСТРУ УРЯДНИКІВ ЗА 1855 р.).....	34
<i>Кукса Н. В.</i>	
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ З'ЇЗД ВІЛЬНОГО КОЗАЦТВА В ЧИГИРИНІ: ІСТОРІЯ В ФОТОДОКУМЕНТАХ .....	37
<i>Кухлев А. С.</i>	
СТАНОВЛЕННЯ «ПРОСВІТИ» В МИКОЛАЄВІ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛИСТУВАННЯ М. М. АРКАСА .....	42
<i>Меценко М. В.</i>	
ПОСЕЛЕННЯ СУХАРЕВЕ В ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТАХ ХVІІ-ХІХ СТОЛІТЬ ..	46
<i>Омельченко П. С.</i>	
РЕПРЕСОВАНІ ЖІНКИ ДОНЕЧЧИНИ В НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІЙ СЕРІЇ «РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ».....	52
<i>Отземко О. В.</i>	
РОЗКУРКУЛЕННЯ В С. ОЛЕКСАНДРО-КАЛИНОВЕ (спогади радянського функціонера).....	56
<i>Темірова Н. Р.</i>	
МАЄТНОСТІ ПЛОВАЙСЬКИХ ЗА ОПИСАМИ ЗЕМЕЛЬНИХ БАНКІВ.....	59
<i>Чуйко Р. В.</i>	
КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ВПОРЯДКУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ УРСР У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД .....	62
<i>Шмиголь С. П.</i>	
ТОПОНІМІКА ЗАТОПЛЕНОГО СЕЛА ТАРАСІВКА В КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ЧИГИРИНЩИНИ .....	65
РЕГІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ ДОНЕЧЧИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ .....	70
<i>Безмен М. Г.</i>	
ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ СПЕСИВЦЕВА У ВИВЧЕННІ ДОНЕЦЬКОГО КРАЮ .....	70
<i>Власов Н. П.</i>	

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗРОСТАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В ДОНБАСІ У 1950-ті рр.....	72
<i>Докашенко В. М., Докашенко Г. П.</i>	
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У ГІБРИДНІЙ ВІЙНІ: ДЕФОРМАЦІЇ ФОРМУВАННЯ ТА ЗГУБНІСТЬ НАСЛІДКІВ .....	76
<i>Корнацький І. А., Жукова Н. А.</i>	
МАЛОВІДОМИЙ ПОЕТ МІЖВОЄННОЇ ЕМІГРАЦІЇ РОДОМ ІЗ БАХМУТА .....	81
<i>Кривуть В. І.</i>	
РЕАЛІЗАЦІЯ ОФИЦІАЛЬНОЇ МОЛОДЕЖНОЇ ПОЛІТИКИ НА ТЕРРИТОРИИ ЗАПАДНОЇ БЕЛАРУСИ В 1920-1930-е гг .....	84
<i>Ломако М. М., Кулішов М. В.</i>	
ПОШУКИ ВУГІЛЬНОЇ БАЛКИ СКЕЛЮВАТОЇ В ОКОЛИЦЯХ БАХМУТА .....	90
<i>Литвиненко Р. О.</i>	
СЕЛО ВЕСЕЛА ГОРА НА ЛУГАНЩИНІ: ІСТОРІЯ НАЗВ І АДМІНІСТРИТИВНОГО СТАТУСУ .....	97
<i>Молчанов В. Б.</i>	
УКРАЇНСЬКИЙ ДОНБАС - ЕКОНОМІЧНЕ ДИВО ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ ст .....	103
<i>Наймушин А. В.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО СОЮЗНИКІВ НІМЕЧЧИНИ В ДРУГІЙ СВІТОВІЙ ВІЙНИ .....	114
<i>Петросян А. А.</i>	
«ВІЛЬНИЙ ПРОСТІР» ЯК ФОРМА ГРОМАДЯНСЬКОГО РУХУ (Донеччина 2014-2017 рр.) .....	118
<i>Попов В. Ж.</i>	
ПАСИНКИ ПРОЛЕТАРСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ: РОБОЧІ МІСТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГУМАНІТАРНОЇ КАТАСТРОФИ 1917-1920 рр.....	121
<i>Резніков В. В., Харламов М. І.</i>	
БІЛЬШОВИЦЬКИЙ РЕЖИМ У БОРОТЬБИ З СЕЛЯНСЬКИМ ПОВСТАНСЬКИМ РУХОМ НА СЛОБОЖАНЩИНІ В 1920 р .....	127
<i>Стоцька Ю. С.</i>	
САЛТОВО-МАЯЦЬКА КУЛЬТУРА В АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТКАХ ПІВДЕННОГО ПОДІНЦІВ'Я ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ .....	140
<i>Гитаренко Д. М.</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО ХАРАКТЕР ІНТЕРКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ НАСЕЛЕННЯ ДОНБАСУ ТА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ВЕРМАХТУ (1941-1943 рр.).....	143
<i>Тодоров І. Я.</i>	
ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ВИТОКИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ В ДОНБАСІ .....	146
<i>Сацький П. В.</i>	
БУДІВНИЦТВО КАНАЛІВ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА РОЗПОДІЛУ КОМПЕТЕНЦІЙ (1950-1953 рр.).....	149
<i>Чернікова Н. С.</i>	
НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ О. О. БОБРІНСЬКОГО НА ПОСАДІ ПРОВІДИРЯ ПЕТЕРБУРЗЬКОГО ДВОРЯНСТВА (1875-1898 рр.) .....	155
ІСТОРИЯ ПОВСЯКДЕННОСТІ ТА УСНА ІСТОРИЯ: ЛОКАЛЬНІ АКЦЕНТИ .....	163
<i>Богуненко В. О.</i>	
ВІДНОВЛЕННЯ РОДОВОЇ ПАМ'ЯТІ НАЩАДКІВ ПРОМИСЛОВЦЯ В. В. ШТЕРЦЕРА: МУЗЕЙНИЙ ПРОСТІР ТА УСНА ІСТОРИЯ.....	163
<i>Гринь О.</i>	
МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ: ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ РОДИНИ ДО І ПІСЛЯ ПЕРЕСЕЛЕННЯ .....	166
<i>Демченко А. В.</i>	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТЛОМ ПРАЦІВНИКІВ ДНІПРОВСЬКОГО МЕТАЛУРГІЙНОГО	

ЗАВОДУ У С. КАМ'ЯНСЬКОМУ В КОНТЕКСТІ ЇХ ПОВСЯКДЕННЯ НАПРИКІНЦІ XIX - НА ПОЧАТКУ XX ст .....	170
<i>Івлєв К. О.</i>	
БУДІВНИЦТВО КАНАЛУ «СІВЕРСЬКИЙ ДОНЕЦЬ-ДОНБАС». ПОБУТОВІ УМОВИ БУДІВЕЛЬНИКІВ (КІНЕЦЬ 1950-х рр.).....	173
<i>Концур В. В.</i>	
ПЕРШІ РАДЯНСЬКІ РЕПАТРИАНТИ ДОНБАСУ (на матеріалах Артемівського району Донецької області) .....	175
<i>Концур М. М.</i>	
СПОГАДИ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ-ЧОРНОБИЛЬЦІВ ЯК ОСНОВА СПІЛЬНОГО УКРАЇНСЬКО-НІМЕЦЬКОГО ПРОЕКТУ .....	179
<i>Лаврут О. О.</i>	
УЧИТЕЛЬСТВО УРСР У КІНЦІ 1980-х - НА ПОЧАТКУ 1990-х РОКІВ: АСПЕКТИ БУДЕННОГО ЖИТТЯ.....	186
<i>Мінська О. І.</i>	
ЗАБОРОНЕНА ТЕМА РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ - «ЧОРНОСВИТНИКИ» .....	189
<i>Пятницькова І. В.</i>	
КООПЕРАТИВИ В ПОВСЯКДЕННОМУ ПРОСТОРІ БАХМУТСЬКОГО ПОВІТУ (кінець XIX - початок XX століття) .....	197
<i>Романенко О. В.</i>	
ЛЮДСЬКА ДОЛЯ У ВИРІ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ (до історії одного документа з особистого архіву).....	200
<i>Стуканова Ю. Р.</i>	
МАТЕРІАЛИ ОСОБОВОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ТЕАТРАЛЬНОГО ЖИТТЯ ДОНБАСУ (1950-ті - 1960-ті роки).....	203
<i>Титаренко О. Ю.</i>	
БІБЛІОТЕКИ ДОНБАСУ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ЯК ЕЛЕМЕНТ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ .....	208
МУЗЕЇ ТА МУЗЕЙНА СПРАВА В XXI СТОЛІТТІ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	212
<i>Бак В. Ф., Кравченко С. О.</i>	
ВІДКРИТТЯ МІСЦЬ МАСОВИХ ПОХОВАНЬ ЖЕРТВ РЕПРЕСІЙ ЯК ЗАСІБ СПРОСТУВАННЯ РАДЯНСЬКОЇ МІФОЛОГІЇ .....	212
<i>Гончарова А. В.</i>	
МУЗЕЄФІКАЦІЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ...	215
<i>Дишева Н. В.</i>	
МУЗЕЙНИЙ ПРАКТИКУМ НОВОГО СТОЛІТТЯ (з досвіду роботи Бахмутського краєзнавчого музею) .....	219
<i>Дьяконова Е. Б.</i>	
К ВОПРОСУ АТРИБУЦІЇ КАРТИНИ «ПОРТРЕТ НЕИЗВЕСТНОЙ» (из фондов Г орловского художественного музея).....	226
<i>Лісняк Ж. М.</i>	
ВУЛИЦЯ ДМИТРА БАГАЛІЯ В XXI СТОЛІТТІ ЯК МУЗЕЙ ПЕРСПЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ .....	229
<i>Малина Н. В.</i>	
НОВЕ ЖИТТЯ МУЗЕЙНОГО ЕКСПОНАТУ (історія Будської тарілки з фондів Бахмутського краєзнавчого музею).....	233
<i>Новікова Г. Ю.</i>	
ЕКОМУЗЕЙ ЯК МОДЕЛЬ СЕРЕДОВИЩНОГО МУЗЕЮ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІТЧИЗНЯНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ .....	235
<i>Проненко І. В.</i>	
ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК МУЗЕЮ НАРОДНОЇ АРХІТЕКТУРИ ТА ПОБУТУ У ЛЬВОВІ .....	239

<i>Романуха О. М.</i>	ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК МОДЕРНІЗАЦІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ В ХХІ СТОЛІТТІ ...	242
<i>Сізов Д. Ю.</i>	РЕФОРМУВАННЯ МУЗЕЙНИЦТВА: ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА І ГРОМАДСЬКІСТЬ.....	244
	ІСТОРИЯ ЗАЛІЗНИЧНОЇ СПАДЩИНИ КРАЮ .....	252
<i>Белицький П. В., Водолазський О.О.</i>	ПЕРЕДУМОВИ БУДІВНИЦТВА І ПЕРШІ РОКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАЛІЗНИЦЬ У ЗАГАЛЬНОМУ НАПРЯМІ РУТЧЕНКОВЕ - ПОКРОВСЬК.....	252
<i>Водолазський О.О., Белицький П. В.</i>	ДОРЕВОЛЮЦІЙНІ ПРОЕКТИ ЗАЛІЗНИЦЬ. РУТЧЕНКОВЕ - ПОКРОВСЬК .....	265
<i>Коцаренко В. Ф.</i>	«ДРУГЕ НАРОДЖЕННЯ» ЗАЛІЗНИЦІ У КРАМАТОРСЬКУ: АНАЛІЗ АРХІВНИХ ДЖЕРЕЛ (1874-1878 рр.).....	276
<i>Мінейкіс Ю. С.</i>	МИКИТІВСЬКА ГІЛКА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ ПІВНІЧНО-ДОНЕЦЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ.....	280
<i>Портнова Є.</i>	ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДВНЗ «АРТЕМІВСЬКИЙ КОЛЕДЖ ТРАНСПОРТНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ» .....	283
<i>Рубан М. Ю.</i>	ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАЛІЗНИЧНОЇ СПАДЩИНИ БАХМУТСЬКОГО КРАЮ: ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	287
<i>Руденко Т. І.</i>	ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСНУВАННЯ СТАНЦІЇ ЯМА (СІВЕРСЬК) ДОНЕЦЬКОЇ ЗАЛІЗНИЦІ.....	291
<i>Тугова А. П., Тугова Н. О., Тугов П. М.</i>	ІСТОРИЯ ЗАЛІЗНИЦЬ БАХМУТСЬКОГО КРАЮ В СХІДНОУКРАЇНСЬКОМУ КОНТЕКСТІ (XIX - початок ХХ ст.) .....	294
	ПЛАТФОРМА ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНОГО ДИСКУРСУ «ІСТОРИЧНА МІСІЯ ВАСИЛЯ СТУСА».....	301
<i>Білько Д. В.</i>	РОЗВІДКА ПРО «РАДЯНСЬКУ ПЕДАГОГІЧНУ УТОПІЮ» ТА ВЧИТЕЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ОЛЕКСИ ТИХОГО .....	301
<i>Власова Г. О.</i>	ЛІТЕРАТУРНА ДИНАСТІЯ ТЕСЛЕНКІВ.....	304
<i>Петухов Д. О.</i>	ВПЛИВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ПИСЬМЕННИКІВ ДОНБАСУ .....	309
<i>Півень В. Ф.</i>	КОЛОРИСТИКА БАРВОПОЗНАЧЕНЬ У ПОЕЗІЯХ ВАСИЛЯ СТУСА .....	312
<i>Піскун В. О.</i>	ПРОПАГАНДИСТСЬКА МАШИНА ТОТАЛІТАРИЗМУ І ТВОРЧА ОСОБИСТІТЬ (на матеріалах листування В. Стуса).....	315
<i>Романько В. І.</i>	РАННІЙ ПЕРІОД ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА СОСЮРИ (1917-1918 рр.) .....	322
<i>Стуканова Ю. Р.</i>	ВАСИЛЬ СТУС У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДОНЕЧЧИНИ (1950-ті - початок 1960-х рр.).....	326
	ВІД ОРГКОМІТЕТУ КОНФЕРЕНЦІЇ .....	331
	ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	333



ГОЛОДОМОР В УКРАЇНІ  
У КОНЦЕПЦІЯХ ІСТОРИКІВ ФРАНЦУЗЬКОЇ ШКОЛИ

*Стаття присвячена дослідженню поглядів французьких науковців на проблему голоду в Україні в 1932—1933 рр. Встановлено, що фахові аналітичні розробки тематики Голодомору у Франції з'явилися лише наприкінці 80-х років ХХ століття. Особливе місце у французькій історіографії займають дослідження голоду в Україні, зібрані у колективній монографії «Чорна книга комунізму». Більшість французьких вчених прийшли до висновку про штучний голод, організований Сталіним і його оточенням для приборкання носіїв національної свідомості і ворогів колективізації в Україні.*

Величезні обсяги історичного нарративу з проблематики Великого голоду 1932-1933 років нагально потребують його систематизації і науково-теоретичного осмислення. Адже трагічні події в українському селі, які ще трактуються як геноцид і Голодомор, - одна із найбільш актуальних наукових проблем у світовій історіографії. Стан дослідження цієї теми розглядався у десятках історіографічних праць, які охопили весь діапазон наукових розробок з історії Голодомору, як вітчизняних, так і зарубіжних. Знаковим явищем щодо останніх, які належать переважно українським вченим, є поява перших дисертацій [1; 2] і монографій [3], де, серед інших, проаналізовані праці науковців Франції з історії голоду в УСРР. Спеціальне дослідження західної історіографії здійснене і в кільканадцяти статтях з цієї тематики, як українських авторів (Г. Васильчук, В. Гудзь, В. Марочко, К. Назарова, М. Шитюк та ін.), так і деяких зарубіжних. Проте окремих аналіз публікацій французьких авторів з цієї теми, попри їх помітне місце у західноєвропейській історіографії, поки що не проводився. Ця обставина зумовлює актуальність нашого дослідження і визначає його мету: провести концептуальний аналіз французької історіографії Голодомору.

Питання про голод в Україні 1932-1933 рр., крім газетних статей, було предметом окремих французьких публікацій документального та мемуарного характеру ще за часів СРСР. Але фахові аналітичні розробки тематики Голодомору у цій країні з'явилися лише у 90-х роках минулого століття.

Розглядаючи французьку історіографію Голодомору, К. Назарова виділила публікації чотирьох науковців: А. Безансона, С. Куртуа, Н. Верта та Е. Тевнена [4]. На зацікавленість французьких істориків подіями в Україні вплинула наукова та інформаційна діяльність української діаспори, яка активізувалася у зв'язку з 50-річчям Голодомору. Борис Марченко перевидав французькою мовою з власними доповненнями книгу Олекси Воропая майже 30-літньої давності [5]. Як зазначив професор університету Нансі II Етьєн Тевнен, до ювілейної дати було також приурочено окремі брошури та спеціальний номер часопису Франко-української асоціації «Ешанж» [6]. Крім того, українська громада у Франції опублікувала два томи документів і уривків з французької та світової преси у період від 1933 до 1983 років, присвячених голоду [7]. У вересні 1986 року було видано французький переклад книги мемуарів та документів Мирона Долота «Голодні: прихований голокост: Україна 1929-1933» [8]. Ці та інші заходи української діаспори усього світі, попри супротив місцевих комуністів, зрештою, отримали резонанс і у французькому публічному просторі.

Так, молодий публіцист Гійом Малорі опублікував просторий реферат з елементами аналітики [9] за матеріалами спогадів колишнього українського радянського чиновника Віктора Кравченка [10], знайомого із статистичними даними масштабів голоду і його наслідків.

До ювілейної дати з'являються публікації французьких журналістів у центральних газетах. Дж. Дюпо підтримав геноцидну версію Голодомору у часописі «Котідьєн де Парі» [11]. Г. Малорі, який раніше сприймав голод як стихійне лихо, 29 серпня 1983 року опублікував у щоденній газеті «Монд» велику статтю під промовистим заголовком «Геноцид голодом» [12] та вмістив свої передмови до перевидання книг М. Долота та О. Воропая - Б. Марченка.

Професор-русист Сорбонни, майбутній академік Ален Безансон, який дізнався про радянський голод лише у 1970 р. з книги Василя Гросмана «Все минає», також вступив у

полеміку з фальсифікаторами історії Голодомору. У викладеному журналом «Русская мысль» його виступі 4 червня 1983 р. біля пам'ятника Т. Шевченку в Парижі відзначалося, що попри засліплення утопією, мотивом організації голоду було «свідоме політичне рішення, прийняте Сталіним і його поплічниками: політично розгромити селянство, розбити національну цілісність України. Винищення селянства супроводжувалося повним оновленням керівного складу і «деукраїнізацією» України. Це безперервний геноцид, кульмінація якого припала на 1932-1933 рр.; він відновився після війни і триває й понині» [13]. Ці думки А. Безансон розвивав у своїх промовах на відзначення роковин Великого голоду і в 1993 та 2003 рр. Так само під час колоквиуму про історичні паралелі селянської бунтівної Вандеї, проведеного у квітні 1993 року, Ален Безансон у своєму повідомленні змальовував «війну більшовиків проти селян», посилаючись переважно на український приклад. В іншій своїй праці - «Лихо століття: про комунізм, нацизм та унікальність Голокосту», - що вийшла у Парижі 1998 р., і була перекладена українською [14] та багатьма іншими мовами. А. Безансон розглядав Голокост і Голодомор як унікальні, але не тотожні історичні явища. У його розумінні феномен голоду - це своєрідна війна більшовиків проти селян і зняряддя комуністичної влади, застосоване для підриву соціальної бази українського націоналізму, що ототожнювалась із селянством. За Безансоном, метою Сталіна було покінчити не з яким-небудь опором селянства, бо колективізація вже зламала його, а з національним існуванням українського народу, що й означало геноцид.

У 90-х роках українська трагедія 1933 р. остаточно увійшла в контекст французької історичної науки. Так, університет Нансі II став одним дослідницьких осередків з історії радянської України. Випускниця філософського факультету Лоранс Вуазар захистила дисертацію про голод 1932-1933 років в Україні. В числі її опонентів були юрист, філософ та історик Ф. Рот, позаяк дисертантка охопила як історичний, так і правовий аспекти проблеми оцінки Голодомору. Врахувавши зауваження опонентів, Л. Вуазар 1994 року опублікувала повний текст своєї дисертації обсягом понад 200 сторінок у часописі «Інтранкіль» [15]. Окрім праці Л. Вуазар, спеціальне видання часопису, присвячене голоду 1932-1933 рр., вмістило редакційний текст Філіппа Бушро, а також переклади свідчень очевидців голоду, зібраних Володимиром Маняком та Лідією Коваленко, історіософські роздуми Леоніда Плюща («1933, чорний тридцятий рік», обсягом 58 сторінок) і розповідь Данила Шумука. Проте цей випуск часопису мав лише кількасот примірників і був майже непоміченим у засобах масової інформації Франції.

Значну наукову цінність для розуміння суспільної й історіографічної ситуації на Заході щодо проблематики радянського голоду складає стаття Е. Тевнена, опублікована у збірнику матеріалів міжнародної конференції, присвяченій 65-річчю Великого голоду [16]. Автор інформував про сприйняття концепції голоду-геноциду в Північній Америці та Франції. Нижньою хронологічною межею свого предмету дослідження автор визначив 1975 р., коли у Франції була завершена публікація видання книги «Архіпелаг ГУЛАГ» Олександра Солженіцина. Дослідник зауважив, що книга справила глибоке враження на громадськість і неабияк посприяла перегляду лакованого образу радянського режиму. Проте, на його думку, трагедія голоду ще залишалася в тіні і повноцінне дослідження його історії французькими науковцями розпочалася лише в першій половині 1990-х рр.

Важливим етапом еволюції французької історіографії, на нашу думку, є капітальна колективна монографія «Чорна книга комунізму» [17], 8-й розділ якої називається «Великий голод». У книзі, невдовзі перекладеній російською мовою (українське видання вийшло 2008 р.), голод 1932-1933 рр. в Україні характеризувався як геноцид, штучно створений сталінським режимом. «Чорна книга комунізму» з'явилася, за зізнанням її провідного автора, професора Католицького інституту вищих студій в місті Ла-Рош-сюр-Йон Стефана Куртуа, як наукова рефлексія на однобічний підхід до проблем тоталітаризму в світі. Численні дослідники й політики переймалися проблемами німецького нацизму, а тим часом радянський комунізм, як страхітлива світова практика та ідеологія ХХ ст., на той час не дочекався належного наукового аналізу, морального та кримінального міжнародного трибуналу. Голод в СРСР 1932-1933 років С. Куртуа розцінював як соціальний геноцид у відповідь на опір селян колективізації, який в

Україні перетворився на расовий, еквівалентний Голокосту і відповідний поняттю «геноцид» у французькому кримінальному кодексі зразка 1992 року [18].

Порівняно більш диференційовано аналізував голод 1932-1933 рр. Ніколя Верт, який суть нових економічних відносин держави з селом побачив у протиріччях між намаганням влади взяти хліб і прагненням селян його приховати у зернових регіонах СРСР. На його думку, під час голоду суттєво постраждали й міста: демографічні втрати Харкова склали 120 тис., Краснодар - 40, Ставрополя - 20 тис. осіб [19], але, як на нашу думку, науковець врахував у цих даних і смертність біженців із села. Французький історик розцінював голод як логічне завершення протистояння більшовиків та селян, покараних за спротив колективізації, але мав сумніви щодо його антиукраїнської спрямованості через географію поширення лиха.

Під впливом ідей американського науковця Т. Мартіна та опублікованої переписки Й. Сталіна і Л. Кагановича, Н. Верт у 2007 році звернувся до національної складової голоду, що засвідчила його монографія, присвячена системному вивченню сталінського режиму [20]. На його думку, голод в СРСР почався ще 1931 р., але з літа 1932 року в Україні став засобом придушення національного руху опору і Й. Сталін свідомо посилив масштаби голоду для покарання селянства. Таким чином, еволюція поглядів Н. Верта привела його до визнання антиукраїнської спрямованості голоду 1932- 1933 років.

Підсумовуючи концептуальні погляди французьких дослідників Голодомору, зазначимо, по-перше, визнання ними штучного характеру голодової катастрофи, зумовленої передусім суб'єктивними чинниками: намірами Кремля не лише модернізувати економіку, а й розправитися з українським національним рухом, який активізувався в роки українізації і колективізації. Щоправда, не всі науковці Франції підтримують концепцію голоду-геноциду, що засвідчила і полеміка щодо справи В. Кравченка і окремі публікації із критикою перетворення теми Голодомору із татуйованої за радянських часів до «тотемної» у незалежній Україні [21].

По-друге, на відміну від більшості німецьких істориків, які зазнали російських впливів і опираються на теорію модернізації і загальнодержавні підходи, французькі науковці загалом врахували свідчення очевидців, дослідження української діаспори, аргументи науковців незалежної України. Названі обставини дозволили французьким дослідникам більш ґрунтовно висвітлити співвідношення об'єктивних і суб'єктивних причин Голодомору, наголосивши на вирішальній ролі останніх і навмисному характері дій сталінської верхівки.

По-третє, у європейській історичній науці, включно з французькою, проблема Голодомору загалом вивчалася у контексті загальної радянської історії 1920-1930-х років і наукова дискусія точилась переважно навколо питання: «Чи можна вважати голод 1932-1933 рр. направленим проти українського народу?». Тому поза увагою вчених залишилися такі історичні аспекти, як: соціальні зміни в українському суспільстві напередодні та в період голодного лихоліття, демографічні та морально-психологічні наслідки голоду і, нарешті, відмінності у діях влади в Україні порівняно з іншими регіонами СРСР, що, власне, і означало геноцид.

#### SUMMARY

This article is dedicated to the researching of French views on the problem of the famine in Ukraine (1932-1933). It was established that the professional reports about the Holodomor appeared in France only in the late 1980s. A special place in the French historiography is taken by the research of the famine in Ukraine gathered in the collective monograph «The Black Book of Communism». Most French scientists concluded that it was an artificial famine organized by Stalin and his entourage to curb the bearers of national consciousness and the enemies of collectivization in Ukraine.

Keywords: French historiography, the history of the famine (1932-1933), the war with peasants, Ukraine

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Васильчук Г. Радянська Україна 20-30-х років ХХ ст.: сучасний історіографічний дискурс / Г. Васильчук. - Запоріжжя : Запорізь. нац. ун-т., 2008. - 314 с.
2. Назарова К. В. Сучасна історіографія голодомору в Україні 1932-1933 років: 19862009

- роки: дис. ... канд. істор. наук: 07.00.06 / Катерина Вікторівна Назарова. - Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. - Миколаїв, 2011. - 243 с.
3. Шитюк М. М. Голодомор 1932-1933 років в Україні в сучасній історіографії (1986-2009 роки) / М.М., Шитюк, К. В. Назарова. - Миколаїв : вид-во МНУ ім. В. О. Сухомлинського, 2012. - 228 с.
  4. Назарова К. В. Сучасна історіографія голодомору... - С. 177.
  5. Martchenko Borys. La Famine-Genocide en Ukraine: 1932-1933 / Borys Martchenko, Olexa Woropay. - Paris, Publications de L'Est Europeen, 1983. - 133 p.
  6. Тевнен Е. Голод 1932-1933 років в Україні очима французів, американців та інших людей Заходу: сучасний погляд / Е. Тевнен [пер. з франц. А. Перепада] // Всесвіт. - 2003. - № 1-2. - С. 151-160.
  7. 1933-1983, 50' anniversaire de la famine-genocide en Ukraine, 50 ans apres, la presse francaise etrangere. - Paris, 1983. - En 2 Volumes.
  8. Dolot Miron. Les affames: L'holocauste masque: Ukraine 1929-1933 / Miron Dolot. - Ramsay Tapa blanda, 1986. - 332 p.
  9. Malorie Guillaume. L'affaire Kravchenko/ Guillaume Malorie. - Paris, Laffont, 1982. - 116 p.
  10. Kravchenko Victor. J'ai choisi la liberte! / Victor Kravchenko. - Paris, O. Orban, 1980. - 86 p.
  11. Dupoy Georges. Il y 50 ans le genocide de l'Ukraine / Georges Dupoy // Le Quotidien De Paris. - 1983. - 29 juin.
  12. Malorie Guillaume. Le genocide par la faim / Guillaume Malorie // Le Monde. - 1983. - 29 agut. - P.2.
  13. Безансон А. Умиращі надіються, що майбутні покоління узнають о том, что случилось /Ален Безансон // Русская мысль. - 1983. - № 3471. - 13 июня. - С. 12.
  14. Безансон А. Лихо століття. Про комунізм, нацизм та унікальність голокосту / Ален Безансон [пер. Т. Марусик]. - К. : Пульсари, 2007. - 136 с.
  15. L'Intranquille. - 1994. - No 2. - P. 351-554.
  16. Тевнен Е. Голод 1932-1933 років в Україні очима французів, американців та інших людей Заходу в останні роки (починаючи з 1975-го) / Е. Тевнен // Голод-геноцид 1933 року в Україні: історико-політологічний аналіз соціально-демографічних та морально-психологічних наслідків: Міжнар. наук.-теорет. конференція. Київ, 28 листопада 1998 р.: матеріали [відп. ред. С. В. Кульчицький]. - К.; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коця, 2000. - С. 129-146.
  17. Le Livre Noir Du Communisme: Crimes, Terreur et Repression / S. Courtois, N. Werth, J. -L. Panne, A. Paczkowski, K. Bartosek, J.-L. Margolin avec la collaboration de R. Kauffer, P. Rigoulot, P. Fontaine, Y. Santamaria, S. Boulouque éditions Robert Laffont]. - S. A. Paris, 1997. - 848 p.
  18. Черная книга коммунизма: преступления, террор, репрессии / С. Куртуа, Н. Верт, Ж.-Л. Панне, А. Пачковский, К. Бартошек, Ж.-Л. Марголен [пер. с франц.]. - М. : Три Века Истории, 2001. - С. 35-60.
  19. Черная книга коммунизма. - С. 173.
  20. Верт Н. Террор и беспорядок. Сталинизм как система / Николая Верт [пер. с франц. А.И. Пигалев]. - М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН); Фонд Первого Президента России Б. Н. Ельцина, 2010. - 447 с.
  21. Aunoble Eric. La famine de 1933 en Ukraine : du tabou au totem par [Електронний ресурс] / Eric Aunoble. - [Режим доступу]: <http://cvuh.blogspot.com/2008/10/la-famine-de-1933-en-ukraine-du-tabou.html>